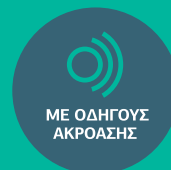

ΟΘΩΝΑΣ ΜΠΙΚΑΚΗΣ

1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΚΜΑΘΗΣΗ
ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΛΥΡΑΣ
ΓΙΑ ΑΡΧΑΡΙΟΥΣ

**Εισαγωγή στην εκμάθηση
κρητικής λύρας για αρχάριους 1**

ΟΘΩΝΑΣ ΜΠΙΚΑΚΗΣ

ISMN: 979-0-801151-91-9

© Μάρτιος 2021, Fagottobooks,
Ν. Θερμός & Σ.Ι.Α ΙΚΕ

Fagottobooks

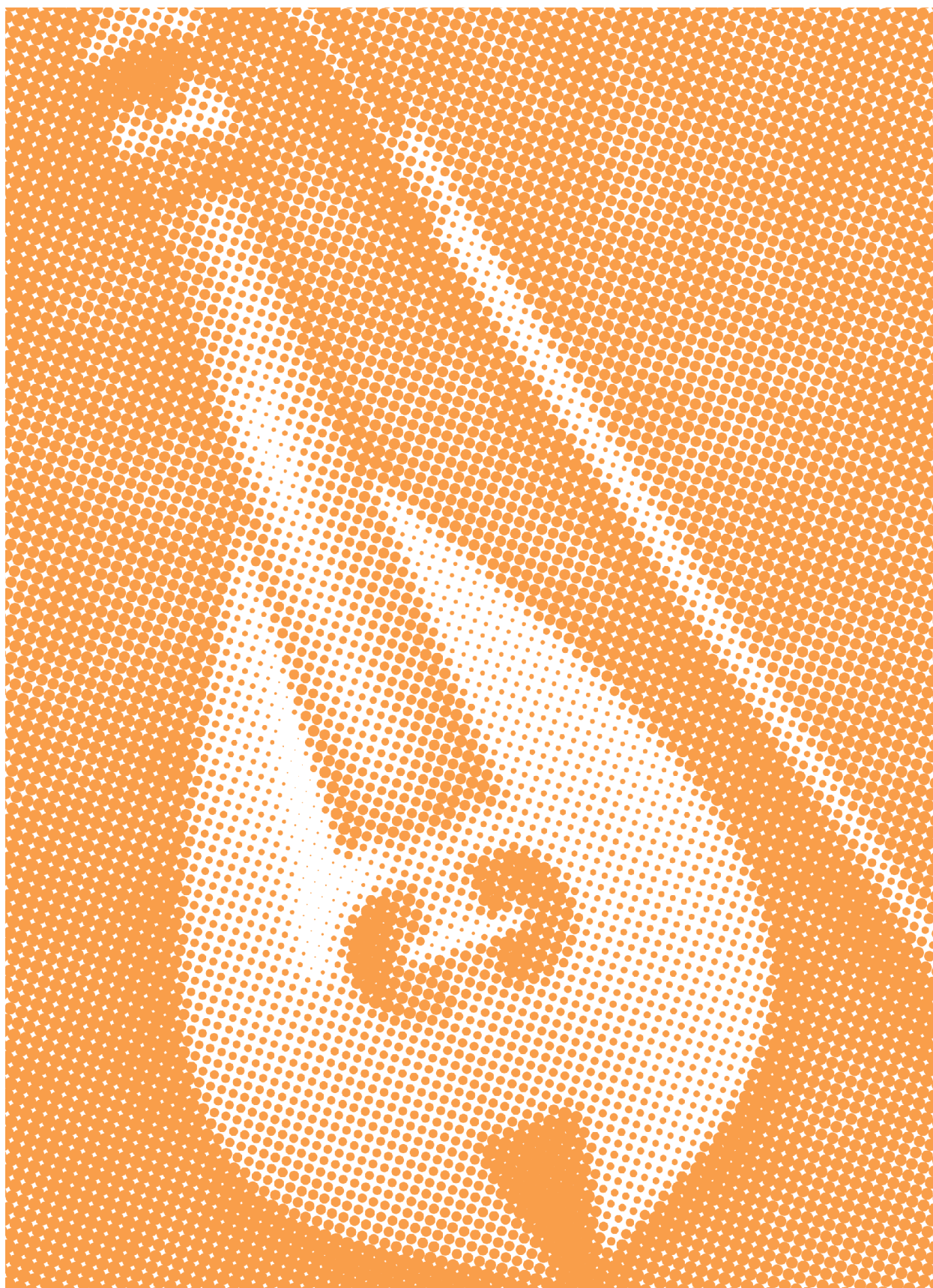
Κεντρικό: Βαλτετσίου 15, 10680 Αθήνα
Τηλ.: 210-3645147, Fax: 210-3645149
Υποκατάστημα: Ζακύνθου 7, 311 00 Λευκάδα
Τηλ./Fax: 26450-21095
e-mail: info@fagottobooks.gr
www.fagottobooks.gr

Ο ΘΩΝΑΣ ΜΠΙΚΑΚΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΣΤΗΝ ΕΚΜΑΘΗΣΗ
ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΛΥΡΑΣ
ΓΙΑ ΑΡΧΑΡΙΟΥΣ

1

| για τον δάσκαλο και τον μαθητή |

Το βιβλίο αυτό του Όθωνα Μπικάκη για την εκμάθηση της κρητικής λύρας σίγουρα θα αποτελέσει μια πολύτιμη βοήθεια όχι μόνο για τους μελλοντικούς μαθητές του οργάνου αυτού, αλλά και για τους δασκάλους.

Ο Όθωνας, όντας ο ίδιος σπουδαίος λυράρης, έχει οργανώσει το υλικό του έτσι ώστε να καθοδηγηθεί ο μαθητής με τρόπο μεθοδικό και ευνόητο μέσα από το αρκετά δύσβατο και ιδιαίτερο τοπίο της κρητικής λύρας, ενός οργάνου με ένα πολύ αναπτυγμένο τεχνικό σκέλος, με ένα ρεπερτόριο που είναι από τα μεγαλύτερα της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής και με έναν έντονα ιδιωματικό χαρακτήρα.

Το όργανο αυτό έχει πολλά «μυστικά» και πολλές ιδιαιτερότητες που δεν «ξεκλειδώνονται» εύκολα ακόμα και από τους ίδιους τους Κρητικούς, πόσο μάλλον από ανθρώπους άλλης καταγωγής. Δεδομένου ότι υπάρχει πολύ διευρυμένο ενδιαφέρον για το όργανο αυτό και πέρα από τα όρια της Κρήτης και της Ελλάδας ακόμα, πιστεύω ότι τούτο το βιβλίο θα είναι ιδιαίτερα χρήσιμο και κατατοπιστικό.

Η χρήση του πενταγράμμου ως εργαλείου εκμάθησης και αποτύπωσης των κομματιών, επίσης, αποτελεί ένα πολύ θετικό στοιχείο αυτού του βιβλίου, καθώς παρέχει στον μαθητή μια ευκολότερη και πιο σίγουρη πρόσβαση σε άλλα ρεπερτόρια πέραν του κρητικού, σε περίπτωση που κάτι τέτοιο τον ενδιαφέρει.

Καλοστραθιά, λοιπόν, στο βιβλίο και εύχομαι καλή πρόοδο σε όλους τους μαθητές που τώρα ξεκινάνε το συναρπαστικό ταξίδι τους στον μαγικό κόσμο της κρητικής λύρας.

Κρήτη, τόπος ευλογημένος, προικισμένος από τον Θεό με κατοίκους φιλόξενους, πατριώτες, ανδρείους, μεγαλόκαρδους, απλούς, ταλαντούχους αυτοσχεδιαστές μαντινάδων με πλούσια μουσική παράδοση και πολλούς δεξιότέχνες στα παραδοσιακά όργανα.

Κάθε νομός, κάθε επαρχία, κάθε πόλη, κάθε χωριό, κάθε καλλιτέχνης, με ποικίλματα, στολίσματα μελωδικά και ρυθμικά, έχουν δημιουργήσει ανά τους αιώνες μουσικό πλούτο ανεκτίμητης αξίας. Ο θησαυρός αυτός μεταφερόταν από γενιά σε γενιά με τρόπο πρακτικό, με το αυτί. Ευρισκόμενος προ εικοσαετίας στην Κρήτη μάταια αναζητούσα κάποια καταγραφή κρητικών τραγουδιών.

Οι πρώτοι που ασχολήθηκαν με το θέμα της καταγραφής της κρητικής μουσικής ήταν ο πατέρας της κρητικής λαογραφίας Παύλος Βλαστός (1860· σε βυζαντινή παρασημαντική), ο Σαντορινιός Αντώνιος Σιγάλας (1880), ο φιλόλογος-μουσικός Γεώργιος Παχτικός (1905), ο Κωνσταντίνος Ψάχος υπό την αιγίδα του Ωδείου Αθηνών (1911· σε βυζαντινή και ευρωπαϊκή σημειογραφία), λίγο αργότερα ο Ελβετός Σαμουέλ Μπω-Μποβύ (σε ευρωπαϊκή γραφή με βυζαντινές υφεσοδιέσεις), καθώς και ο Σίμων Καράς (σε βυζαντινή παρασημαντική).

Σήμερα, εν έτει 2021, παρουσιάζεται στο κοινό με συστηματικό τρόπο η *Εισαγωγή στην εκμάθηση κρητικής λύρας* από τον μαθητή μου της βυζαντινής μουσικής Όθωνα Μπικιάκη. Θυμάμαι με πόση συγκίνηση και ενθουσιασμό μου μιλούσε παλαιότερα για το όνειρό του να καταγράψει τα τραγούδια του τόπου του, ιδιαίτερα όταν άρχισε να αντιλαμβάνεται τους ήχους (τρόπους) της βυζαντινής μουσικής και την ορθογραφία της. Σήμερα απέδειξε ότι πίστευε στ' αλήθεια όλα όσα έλεγε τότε.

Προσωπικά θεωρώ ότι είναι από τους πλέον κατάλληλους γι' αυτή την εργασία, αφού συγκεντρώνει γνώσεις μουσικές, εμπειρίες πρακτικές, χέρια δεξιότεχνικά, ζωντανή στον νου του τη μουσική παράδοση της Κρήτης και κυρίως ψυχή και πίστη στο θεάρεστο έργο της διατήρησης της μουσικής μας κληρονομιάς.

Τα μουσικολογικά σχόλιά του σχετικά με τα συγκερασμένα ή μη διαστήματα είναι απολύτως εύστοχα. Έτσι, τα νέα παιδιά, όσα έχουν πάθος για την εκμάθηση της κρητικής λύρας, θα έχουν από εδώ και μπρος έναν καλό οδηγό σ' αυτήν τους την προσπάθεια.

Εύγε, Όθωνα.

Σου εύχομαι καλοτάξιδο το έργο σου, υγεία και δύναμη για τα επόμενα.

Μανόλης Αντ. Χανιώτης | Πάριος μουσικοδιδάσκαλος

Πάντοτε με γοήτευαν οι ιστορίες των παλιών μουσικών κυρίως σε ό,τι είχε να κάνει με τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν προκειμένου να κατακτήσουν την τέχνη τους.

Όσοι κατάγονταν από «μουσικές οικογένειες» έμαθαν να παίζουν και να τραγουδάνε από τους γονείς ή τ' αδέρφια τους, γιατί έπρεπε να «βγούνε στη δουλειά». Και αυτοί, όπως και οι υπόλοιποι, διδάχτηκαν μέσα από τη διαδικασία της προφορικής παράδοσης, όπου ο μαθητής μαθαίνει να «κλέβει» ακούγοντας και προσπαθώντας να μιμηθεί.

Οι λίγο νεότεροι παραδέχονται πως μάθαιναν τραγούδια δίπλα στο γραμμόφωνο, ενώ πολλοί περιγράφουν εικόνες γεμάτες ποδαρόδρομο και σωματική ταλαιπωρία μέχρι να φτάσουν στον δάσκαλο, ο οποίος συχνά «έκρυβε», γιατί φοβόταν μη δημιουργήσει ανταγωνιστές (!).

Η λέξη «μέθοδος» ήταν παντελώς άγνωστη γι' αυτούς τους μουσικούς. Ωστόσο, καθένας τους, έχοντας μια ξεχωριστή ιστορία να διηγηθεί, κατάφερε να «μάθει», να «φάει ψωμί» και να αφήσει προσωπική σφραγίδα στη μουσική παράδοση του τόπου του, αλλά και να «διδάξει».

Η διεθνής βιβλιογραφία τους χαρακτηρίζει «πρακτικούς» και θεωρεί «άτυπο» ή «ανεπίσημο» κάθε εκπαιδευτικό μοντέλο που προσεγγίζει τη μάθηση της μουσικής ξέχωρα από την ανάγνωση και καταγραφή των νοτών στο πεντάγραμμο.

Βεβαίως, στις μέρες μας, οι «εναλλακτικοί» τρόποι μετάδοσης της μουσικής γνώσης έχουν αποκτήσει στη συνείδηση όσων ασχολούνται επιστημονικά με τη μουσική εκπαίδευση την αναγνώριση όχι μόνον της εγκυρότητάς τους μα και της θεμελιώδους σημασίας τους στην ανάπτυξη της ανθρώπινης μουσικότητας.

Σήμερα, η διά της παρτιτούρας διδασκαλία συμπληρώνει (ή συμπληρώνεται από) τις διδακτικές οδούς που σχετίζονται με την ακουστική εξάσκηση, την ομαδική αλληλεπίδραση και την υφολογική εξοικείωση με την εκάστοτε μουσική πρακτική.

Ο Όθωνας Μπικάκης, πεπειραμένος μουσικός και εκπαιδευτικός, γνωρίζει πολύ καλά ότι «το χαρτί συμπληρώνει το αυτί» και τούμπαλιν, όπως και τη σημασία της παρουσίας ενός δασκάλου με ειλικρινή διάθεση να «ανοίξει δρόμους» στον μαθητή του για να περπατήσει.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ 11

Η κρητική λύρα – νότες, αξίες και παύσεις	12
---	----

ΜΕΡΟΣ Α' | Ασκήσεις 13

Ασκήσεις δοξαριού με «ανοιχτές» χορδές	14
Τετράχορδα	15
Τροπικοί σχηματισμοί 1	16
Τροπικοί σχηματισμοί 2	17
Βασικές μείζονες κλίμακες	18
Ασκήσεις αρπάζ	19
Ασκήσεις με παύσεις τετάρτου	20
Τροπικές φράσεις τετραχόρδων	22
Τροπικές φράσεις πενταχόρδων	23
Ασκήσεις με παύσεις ογδού	24
Ασκήσεις πάνω σε κλίμακες	25
Ασκήσεις με αλλαγές θέσεων στη Φα Μείζονα	26

ΜΕΡΟΣ Β' | Παρτιτούρες 27

01. Ξαστεριά	29
02. Μαύρα μου μάτια	30
03. Τριζάλης	31
04. Κάλαντα Χριστουγέννων	32
05. Κάλαντα Πρωτοχρονιάς	33
06. Κρητικά Κάλαντα Χριστουγέννων	34
07. Κρητικά Κάλαντα Πρωτοχρονιάς	36
08. Κρητικά Κάλαντα Φώτων	38

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ – ΜΕΡΟΣ 1ο	39
09. Γεις κυνηγός ανάτειλε	40
10. Ο Αποκόρωνα	42
11. Μες στου Μαγιού	43
12. Αγκαλιαστός	44
13. Ρόδο	46
14. Ο Διγενής	47
15. Χανιώτικο συρτό	48
ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ – ΜΕΡΟΣ 2ο	50
Σημειώσεις	51

Ακούστε και κατεβάστε τις ασκήσεις και τα μουσικά κομμάτια του βιβλίου

Τα ακουστικά παραδείγματα του βιβλίου θα τα βρείτε δωρεάν στον παρακάτω σύνδεσμο ή σκανάροντας το QR code με το κινητό σας.

soundcloud.com/fagottobooks/sets/krhtikh-lyra-1

Αφιερώνεται

στους δασκάλους μου Μανόλη Χανιώτη,
Ζαχάρη Σπυριδάκη και Ross Daly,

στους φίλους και πολύτιμους συνεργάτες
Νεκτάριο Σαπουντζή και Ανδρέα Φασάκη,

στη μητέρα μου Μαρία και στη μνήμη
του πατέρα μου Μανώλη,

στην αδελφή μου Άννα και στην οικογένειά της,

στην πολύτιμη σύντροφό μου Αναίτ Σαφαριάν,

στους μαθητές μου!

Τέλος, σε όλους όσους ασχολούνται με την
κρητική μουσική και μέσα από αυτή παράγουν,
δημιουργούν και αποτελούν εκφραστές των
συναισθημάτων και του ιδιαίτερου χαρακτήρα
των ανθρώπων της Κρήτης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το τεύχος αυτό αποτελεί το πρώτο μέρος μιας σειράς διδακτικών εγχειριδίων και μια πρώτη προσωπική προσέγγιση μετά από είκοσι δύο χρόνια διδασκαλίας στην εκμάθηση της κρητικής λύρας.

Απευθύνεται τόσο σ' αυτούς που ασχολούνται με τη διδασκαλία όσο και στους μαθητές.

Η ύλη παρουσιάζεται σταδιακά, σύμφωνα με τον βαθμό δυσκολίας, αλλά ταυτόχρονα αποτελεί κι έναν οδηγό, στον οποίο μπορεί ο δάσκαλος να ανατρέχει επιλεκτικά, σύμφωνα με τις ικανότητες του μαθητή.

Στο πλαίσιο της παρούσας έκδοσης προσπάθησα να δώσω μία πρώτη ιδέα όσον αφορά τη διδασκαλία της κρητικής λύρας σε αρχάριους, μέσα από αντιπροσωπευτικές ασκήσεις και μουσικά κομμάτια ιδιαίτερα γνωστά στο κοινό της κρητικής μουσικής.

Η ποικιλομορφία της μουσικής σε όλο τον κόσμο και το πεντάγραμμο, ως το πιο διαδεδομένο σύστημα γραφής, μας επιτρέπουν και μας δίνουν τη δυνατότητα να είμαστε ευέλικτοι.

Έτσι, λοιπόν, χρησιμοποιούμε το πεντάγραμμο ως βασικό εργαλείο προσαρμοσμένο στις ανάγκες μας, για να δώσουμε λύσεις σε μουσικά προβλήματα, ώστε να αναδείξουμε την ιδιαιτερότητα της μουσικής του τόπου μας και να βοηθήσουμε στη γρήγορη κι εύκολη ανάγνωση της παρτιτούρας.

Το περιεχόμενο του βιβλίου χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο Α' Μέρος υπάρχει μια σειρά από ασκήσεις, ενώ το Β' Μέρος αποτελείται από το ρεπερτόριο.

Όθωνας Μπικάκης | Αθήνα 2021

NOTEΣ

Σολ Λα Σι Ντο Ρε Μι Φα Σολ Λα Σι Ντο Ρε Μι Φα Σολ Λα

Βασική έκταση της λύρας

ΑΞΙΕΣ

Χρονικές αξίες (διάρκεια νότας) – Φθογγόσημα

Ολόκληρο $\frac{1}{1}$ (4/4)

Μισό $\frac{1}{2}$

Τέταρτο $\frac{1}{4}$

Όγδοο $\frac{1}{8}$

Δέκατο έκτο $\frac{1}{16}$

ΠΑΥΣΕΙΣ

Χρονικές αξίες παύσεων

Παύση ολόκληρου

Παύση μισού

Παύση τετάρτου

Παύση ογδού

Παύση δέκατου έκτου

Για την ανάγνωση των ασκήσεων

Η προσέγγιση των ασκήσεων έγινε ως εξής: στην αρχή έχουμε ασκήσεις δοξαριού με «ανοιχτές» χορδές και μετά ο μαθητής θα συνεχίσει με μία μικρή σειρά απλών ασκήσεων πάνω σε τετράχορδα.

Έπειτα θα ασχοληθεί με μερικές εύκολες κλίμακες, μέσα από το σύστημα των μουσικών τρόπων (Modes) της βυζαντινής μουσικής και της μουσικής του ευρύτερου χώρου της ανατολικής Μεσογείου (Modal Music) και της δυτικοευρωπαϊκής μουσικής (Majore).

Στη συνέχεια, ακολουθούν λίγες ασκήσεις με αρπέζ, ασκήσεις με παύσεις, μικρές μουσικές φράσεις, ασκήσεις πάνω σε κλίμακες και, τέλος, μερικές ασκήσεις με αλλαγές θέσεων.

Σε όλες τις ασκήσεις έχουν σημειωθεί τα δοξάρια (θέση $\blacksquare$, άρση $\vee$), τα οποία μπορούν να καθοδηγήσουν τους μαθητές, με τη βοήθεια του δασκάλου τους, σε μια πρώτη κατανόηση της τεχνικής του δοξαριού.

Οι ασκήσεις παρατίθενται με βαθμό δυσκολίας, αλλά ο δάσκαλος μπορεί να επιλέξει τη σειρά ή και να τις προσαρμόσει, με βάση τις ικανότητες του μαθητή.

Όσοι γνωρίζουν το σύστημα της βυζαντινής μουσικής, ή και της μουσικής της ανατολικής Μεσογείου γενικότερα, μπορούν, αν θέλουν, να διδάξουν τις ασκήσεις με ασυγκέραστα διαστήματα, χωρίς να επηρεάζονται από τον οπλισμό ή τις αλλοιώσεις που έχουν σημειωθεί.

Προς διευκόλυνση των μαθητών και αποφυγή πολλών ονομασιών, κράτησα στο σύστημα των μουσικών τρόπων την ονομασία «τροπικοί σχηματισμοί» (Modes). Αυτά τα λίγα θα επιτρέψουν στον μαθητή, με τη βοήθεια του δασκάλου του, να αποκτήσει σχετικά γρήγορα τις πρώτες του ρυθμικές, μουσικές και μελωδικές ικανότητες, έτσι ώστε να είναι σε θέση να εισέλθει στα μουσικά κείμενα.

Επεξήγηση μουσικών όρων

Modes	τρόποι
Modal music	τροπική μουσική
Majore	μείζονα
Glissando (gliss)	γλίστρημα
Arpege	όταν συγκεκριμένες νότες παίζονται η μία μετά την άλλη, από κάτω (ηχητικά) προς τα πάνω και αντίστροφα

01. ΞΑΣΤΕΡΙΑ

Ριζίτικο

Στίχοι παραδοσιακοί

Μουσική παραδοσιακή

A

B

12

17

To Coda al Fine

21

rit...

Πότε θα κάμει **ξαστεριά**,
 πότε θα φλεβαρίσει,
 να πάρω το ντουφέκι μου,
 την όμορφη **πατρόνα**,
 να κατεβώ στον Ομαλό,
 στη **στράτα** των **Μουσούρων**.

Πότε θα κάμει ξαστεριά.

• **ξαστεριά**

νυχτερινός ουρανός,
καθαρός από σύννεφα

• **πατρόνα**

φυσίγιοθήκη,
θήκη για σφαίρες

• **στράτα**

δρόμος, οδός

• **Μουσούρων**

οικογενειακό όνομα

Το βιβλίο του Όθωνα Μπικάκη για την εκμάθηση της κρητικής λύρας σίγουρα θα αποτελέσει μια πολύτιμη βοήθεια όχι μόνο για τους μελλοντικούς μαθητές του οργάνου αυτού, αλλά και για τους δασκάλους.

Ο Όθωνας, όντας ο ίδιος σπουδαίος λυράρης, έχει οργανώσει το υλικό του έτσι ώστε να καθοδηγηθεί ο μαθητής με τρόπο μεθοδικό και ευνόητο μέσα από το αρκετά δύσβατο και ιδιαίτερο τοπίο της κρητικής λύρας, ενός οργάνου με ένα πολύ αναπτυγμένο τεχνικό σκέλος, με ένα ρεπερτόριο που είναι από τα μεγαλύτερα της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής και με έναν έντονα ιδιωματικό χαρακτήρα.

Η χρήση του πενταγράμμου ως εργαλείου εκμάθησης και αποτύπωσης των κομματιών, επίσης, αποτελεί ένα πολύ θετικό στοιχείο του βιβλίου, καθώς παρέχει στον μαθητή μια ευκολότερη και πιο σίγουρη πρόσβαση σε άλλα ρεπερτόρια πέραν του κρητικού, σε περίπτωση που κάτι τέτοιο τον ενδιαφέρει.

>> Ross Daly

ISMN 979-0-8011-5191-9

9 790801 151919